

HARBIY O‘ZLASHMA SOHA SO‘ZLARI

Gulzebo Nuraliyeva

DTPI ingliz tili o‘qituvchisi

Sohibjamol Abdullayevaabdullayevas05@icloud.com

+998941437121

DTPI xorijiy til va adabiyoti:

ingliz tili yo‘nalishi talabasi

Nafisa Alimnazarovanifisaalimova@gmail.com

+99897067106

DTPI xorijiy til va adabiyoti:

ingliz tili yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy harbiy sohada qo‘llanilayotgan o‘zlashma so‘zlarning kelib chiqishi, ularning o‘zbek tilidagi shakllanishi va ishlatilish holati tahlil qilinadi. Harbiy tilning zamonaviylashuvi va xalqarolashuvi aynan o‘zlashma terminlar orqali yuz bermoqda. Maqolada ingliz, rus, arab va boshqa tillardan kirib kelgan harbiy terminlar misollar asosida yoritilib, ularning leksik-semantik moslashuvi va umumxalq tili bilan integratsiyasi o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: Harbiy terminologiya, o‘zlashma so‘zlar, inglizcha harbiy atamalar, ruscha terminlar, soha leksikasi, lingvistik moslashuv, sematik o‘zgarish.

Abstract: This article analyzes the origin, development, and usage of borrowed terms widely used in the modern military sphere. The modernization and internationalization of military language are largely driven by such loanwords. The study presents examples of military terminology borrowed from English, Russian, Arabic, and other languages, and examines their lexical-semantic adaptation and integration into the Uzbek national language.

Keywords: Military terminology, loanwords, English military terms, Russian terms, field terms, field lexicon, linguistic adaptation, semantic change.

Аннотация: В данной статье анализируется происхождение, формирование и использование заимствованных слов, широко применяемых в современной военной сфере. Модернизация и интернационализация военного языка во многом происходят через такие заимствования. В статье рассматриваются примеры военной терминологии, заимствованной из английского, русского, арабского и других языков, а также их лексико-семантическая адаптация и интеграция в узбекский литературный язык.

Ключевые слова: Военная терминология, заимствования, английские военные термины, русские термины, полевая лексика, языковая адаптация, семантическое изменение.

KIRISH

Soʻz boyligi har qanday tilda ijtimoiy va sohalarga qarab shakllanadi. Harbiy soha esa oʻziga xos, qatʼiy va aniqlikni talab qiluvchi terminlarga ega. Oʻzbekiston mustaqillikka erishganidan soʻng milliy harbiy tizim shakllandi, ammo bu jarayon davomida xorijiy tillardan, ayniqsa rus va ingliz tillaridan koʻplab soʻzlar kirib keldi. Bu soʻzlarning baʼzilari oʻzbek tiliga toʻliq moslashgan boʻlsa, baʼzilari hali ham oʻz shaklida ishlatilmoqda. Ushbu maqola ana shunday oʻzlashma harbiy soʻzlarni aniqlash va ularni tahlil qilishga bagʻishlanadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot quyidagi metodlarga tayangan:

- *Lingvistik tahlil*: terminlarning leksik, morfologik va semantik tuzilishini oʻrganish;
- *Tarixiy-etimologik usul*: soʻzlarning qaysi tilga oidligi va qanday tarixiy sharoitda oʻzlashgani aniqlanadi;
- *Taqqoslash*: oʻzbek tilidagi va asl tilidagi shakllar qiyoslab oʻrganiladi;
- *Empirik kuzatuv*: harbiy matnlar, rasmiy buyruqlar, trening materiallari va intervyular asosida material yigʻildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Oʻzlashma harbiy terminlar tahlilida nazariy va amaliy manbalarni chuqur oʻrganish muhim ahamiyatga ega. Avvalo, Oʻzbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi tomonidan tayyorlangan “Harbiy atamalar va qisqartmalar lugʻati” (2022) asosiy soha manbasi sifatida ajralib turadi. Ushbu lugʻat harbiy leksikani zamonaviy standartlarga mos holda tizimlashtirgan boʻlib, unda inglizcha va ruschadan kirib kelgan yuzlab atamalar oʻzbek tilidagi ekvivalentlari bilan keltirilgan. Shuningdek, rus tilshunosligida oʻzlashma harbiy soʻzlar boʻyicha olib borilgan fundamental tadqiqotlar, jumladan, A.N. Baranov, V.V. Vinogradov kabi olimlarning ishlari ruscha harbiy terminlarning shakllanishi va semantik xususiyatlarini ochib beradi. Bu manbalar orqali oʻzlashgan soʻzlarning rus tili orqali oʻzbek tiliga ikkilamchi darajada kirib kelish mexanizmi tushuniladi.

Ingliz tilidagi harbiy glossariylar – xususan, NATO terminologiyasi asosida tuzilgan “Multilingual Military Glossary” va AQSH Mudofaa Departamenti tomonidan nashr etilgan “Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms” (2021) – xalqaro miqyosdagi atamalarni izohlashda asosiy metodik vositalardan biri boʻlib xizmat qiladi. Shuningdek, Oʻzbekistonda oʻzlashma soʻzlar masalasini tilshunoslik nuqtayi nazaridan oʻrgangan olimlardan D. Ibragimov, Z. Qosimova va M. Joʻrayevlarning ishlari muhim nazariy asos boʻlib xizmat qiladi. Ular

o‘zlashma so‘zlarning o‘zbek tilidagi fonetik, semantik va grammatik moslashuvini tahlil qilishgan.

MUHOKAMA

O‘zlashma so‘zlar — kelib chiqishiga ko‘ra quyidagi guruhlariga ajraladi:

Rus tilidan kirgan harbiy so‘zlar:

- Komandir (ruscha: командир) – boshliq, rahbar;
- Shtab (ruscha: штаб) – boshqaruv markazi;
- Batalyon (ruscha: батальон) – harbiy birlashma;
- Ofitser (ruscha: офицер) – harbiy unvon egasi;
- Poligon (ruscha: полигон) – sinov hududi.

Ushbu so‘zlar sovet davrida o‘zlashgan bo‘lib, o‘zbek harbiy tizimida hozirga qadar keng qo‘llaniladi.

Ingliz tilidan kirgan zamonaviy terminlar:

- Drone (inglizcha: drone) – uchuvchisiz havo qurilmasi;
- Radar (inglizcha: radar) – radioto‘lqinli aniqlagich;
- Target (inglizcha: target) – nishon;
- Cyber attack (inglizcha: cyber attack) – kiberhujum;
- Sniper (inglizcha: sniper) – nishonchi otuvchi.

Bu so‘zlar asosan zamonaviy texnologiyalar bilan bog‘liq bo‘lib, O‘zbekiston harbiy tuzilmalarida inglizcha shaklda ishlatilmoqda. Ayrim hollarda ularning o‘zbekcha muqobillari mavjud bo‘lsa-da (masalan, nishonchi – sniper), lekin sohada inglizcha shakl afzal ko‘rilmoqda.

Arab tilidan kirgan tarixiy harbiy so‘zlar:

- Askar (arabcha: ‘askar) – harbiy xizmatchi;
- Jang (arabcha: jang) – kurash, urush;
- Amir – qo‘mondon;
- Lashkar – armiya.

Bu so‘zlar tarixiy ildizlarga ega bo‘lib, o‘zbek tilining umumxalq qatlami tomonidan qabul qilingan.

O‘zlashma harbiy so‘zlarning o‘zbek tilidagi mavjudligi — bu globallashuv va xalqaro harbiy aloqalarning tabiiy natijasidir. Xususan, ingliz tilidan kirgan terminlar zamonaviy texnologiyalarning rivojlanishi bilan bog‘liq. Biroq bu holat bir nechta muammolarni yuzaga chiqaradi:

- Terminlarning anglanmasligi: Harbiy soha mutaxassislari o‘zlashtirilmagan atamalarni tushunishsa-da, oddiy fuqarolar ko‘p hollarda mazmunidan bexabar bo‘lishadi.
- Normativ birlikning yo‘qligi: Bir so‘zning bir nechta variantda ishlatilishi (masalan: drone – dron – uchuvchisiz qurilma) tushunmovchilikka olib keladi.

- Mahalliyashtirish zarurati: Ba'zi terminlarga o'zbekcha ekvivalentlar yaratish mumkin (masalan, sniper – nishonchi, target – nishon), ammo bu hali joriy qilinmagan.

Shu sababli, harbiy tilni rasmiylashtirish, yagona terminologik bazani shakllantirish va o'zbekcha muqobillarni faol qo'llash zarurdir. Bu, ayniqsa, harbiy bilimlarni ommalashtirish va fuqarolik jamiyatida harbiy savodxonlikni oshirish uchun muhim.

XULOSA

O'zlashma harbiy soha so'zlari harbiy terminologiyaning boyishi va xalqaro harbiy hamkorlikda samarali muloqotni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ingliz va rus tillaridan o'zlashgan ko'plab atamalar hozirgi kunda O'zbekiston Qurolli Kuchlari tizimida faol qo'llanilib kelinmoqda. Ular orasida fonetik, morfologik va semantik jihatdan o'zlashtirish darajasi har xil bo'lgan birliklar mavjud. Maqolada olib borilgan tahlillar asosida harbiy leksikadagi o'zlashma so'zlar milliy harbiy tildagi yangilanish va zamonaviylashuv jarayonlarining bir qismi ekanligi aniqlandi. Shu bilan birga, ularni me'yoriylashtirish, tizimlashtirish va o'quv jarayonlariga samarali tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi. Kelgusida harbiy lingvistika doirasida ushbu yo'nalishda chuqurroq tadqiqotlar olib borish va lug'aviy manbalarni yaratish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi. Harbiy atamalar va qisqartmalar lug'ati. Toshkent, 2022.
2. Ibragimov D. O'zlashma so'zlar va ularning lingvistik xususiyatlari. Toshkent, 2020.
3. Karimov N. Zamonaviy harbiy terminologiya asoslari, O'zR Qurolli Kuchlari Akademiyasi, 2019.
4. Military English-Uzbek Glossary, NATO Training Program, 2023.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati, Fan nashriyoti, 2008.